

LBRIS

We know
books

Colecția Arhiva Rugului Aprins este îngrijită de
Marius Vasileanu

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare/distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIRONESCU, ALEXANDRU

Limitele cunoașterii științifice / Alexandru Mironescu
; ed. îngrij. de Marius Vasileanu ; pref. de Vianu Mureșan. -
București : Eikon, 2025
ISBN 978-606-49-1452-1

I. Vasileanu, Marius (ed. îngrij.)
II. Mureșan, Vianu (pref.)

165
501

Alexandru Mironescu

Limitele cunoașterii științifice

**Contribuția științelor experimentale
la problema epistemologică**

Notă asupra ediției de **Marius Vasileanu**
Studiu introductiv de **Vianu Mureșan**

E I K O N

București, 2025

Editor: Valentin Ajder

CUPRINS

Notă editorială	5
Vianu Mureșan	
Raportul Om – Adevăr sau cunoașterea dătătoare de sens la Alexandru Mironescu (studiu introductiv)	9
Partea I	
Limitele cunoașterii științifice	25
Cuvânt înainte	27
Structura geometrică a gândirii științifice	31
Valoarea experienței și relațiile ei cu planul ideilor	55
Indeterminismul	76
Partea II	
Microcosmul biologic	95
Articulația mecanică a organismului în lumina noilor cercetări în legătură cu secrețiile interne	97
Consecințele neașteptate ale relațiilor fizico-chimice din procesul reproducerii	109
Viziunea atomistă la nivelul vieții și ecoul ei metafizic	123
Virusul-proteină hotărât între viață și materia neorganică?	142
Funcțiunile nervoase și personalitatea	155
Individualitatea, între viață și moarte	175
O nouă perspectivă asupra fenomenelor biologice două ordini de realități	189

Partea a III-a

a) BAZELE UNUI ACORD ÎNTRE INTERPRETAREA MECANICĂ ȘI CONCEPȚIA VITALISTĂ	193
b) PROBLEMA EVOLUȚIONISMULUI ȘI RISIPIREA UNOR CONFUZII	193
Bazele unui acord între interpretarea mecanică și concepția vitalistă	195
Problema evoluționismului și risipirea unor confuzii	200
Partea a IV-a	
Microcosmul fizic	219
Materia ridică și ea un complex de probleme	221
Imposibilitatea reprezentării atomului	237
Încheiere	247
Bibliografie	255

VIANU MUREȘAN

**Raportul Om – Adevăr
sau
cunoașterea dătătoare de sens la
Alexandru Mironescu**
– studiu introductiv –

„Nu se poate face știință decât la lumina
mai de mult aprinsă, a filosofiei.”

Alexandru Mironescu

Contextualizare

În această lucrare – *Limitele cunoașterii științifice. Contribuția științelor experimentale la problema epistemologică*, apărută în prima ediție la Editura Fundațiilor Regale, 1945 –, Alexandru Mironescu dezvoltă mai vechea dezbateră, asumată și în cărțile sale anterioare (*Spiritul științific*, 1933, *Știință și cunoaștere*, 1942) legată de una din temele cele mai fertile ale spiritului modern, și anume *raporturile epistemologice dintre știință și filosofie*, ca domenii ale cunoașterii cu metode și rezultate diferite, și cu influență esențială în constituirea modelelor culturale. Desigur, într-o oarecare măsură, pentru că are loc într-o perioadă de mare fertilitate culturală, când se produce o schimbare de *paradigmă*, dacă ne gândim la terminologia propusă de Thomas Kuhn, sau de *epistemă*, dacă suntem mai apropiați de Michel Foucault, această dezbateră se

URDIS | We know books
constituie în pandantul mai vechii dispute medievale dintre teologia creștină și filosofie, conform modelului *philosophia ancilla theologiae*.

Deși este vorba evident de domenii și ramuri diferite ale cunoașterii, care își clădesc discursurile prin mijloace specifice, sursa tensiunii o constituie de fapt *pretenția de autoritate în cunoaștere*. Să nu pierdem din vedere un aspect pe care evoluția modernității târzii l-a eliminat din centrul dezbaterilor fundamentale – *ideea de adevăr absolut și știință atotexplicativă*. Fiecare din cele două domenii aflate în dispută, filosofia și teologia, a avut pretenția că poate oferi explicație completă, sistematică, ultimă a realității noastre și lumii în general, așa încât miza polemicii este, nici mai mult, nici mai puțin, monopolul asupra Adevărului total. Cine deține acest adevăr, oferă modelul realității, coerenței, sensului lumii și vieții noastre, iar ceea ce au fost modelul platonician sau aristotelic în antichitatea precreștină, va deveni, prin munca filosofilor patristici și scolastici modelul creștin.

Totalitatea, ca temă de cunoaștere, s-a asociat de fiecare dată cu un anumit *totalitarism epistemologic*, vizibil mai ales în felul în care s-au impus modelele dogmatice – nu doar prin relativizarea polemică sau marginalizarea unor școli de gândire alternative, ci pur și simplu prin eradicarea lor. Atunci când întregul capătă o formalizare metafizică sau teologică, situația ivită este aceea că orice model alternativ devine implicit provocator, indiferent că este fals sau adevărat. Falsitatea trebuie dovedită, adevărul, dacă este susținut, antrenează imediat o formă de relativism pentru că *în raport cu aceeași realitate nu pot fi valabile concomitent explicații multiple*. De aici, sursa marilor conflicte între paradigme și sisteme de-a lungul unor perioade istorice întins pe intervale temporale imense.

Întâlnirea modelelor metafizice grecești, în care Unul și Unitatea căpătaseră prestigiul unor categorii ultime, cu revelația monoteistă a permis constituirea modelului teologic imbatabil al gândirii creștine. Dumnezeu personal unic a fost investit cu atributele Unității metafizice și din acest botez s-au născut toate formele de teologie și filosofie creștină, care nu mai poate fi combătută ca sistem, ci doar suspendată – așa cum procedează nihilismul și scientismul moderne pentru care *Dumnezeu fie nu există, fie nu poate fi testat cu metodele științei*, motiv pentru a fi exclus din orice discuție serioasă. În fond, ceea ce se petrece în toate aceste dispute între paradigme, este în primă instanță și în mod frapant, un conflict între limbaje, fapt care, așa cum explica convingător filosoful american Richard Rorty, a stat mereu la baza marilor schimbări culturale.

În cazul disputei medievale, teologia creștină se prevalează de sursa revelată, divină a cunoașterii, ceea ce îi conferă, pe de o parte, *infaibilitate*, iar pe de alta, *autoritate* asupra formelor raționale de investigație a adevărului, așa cum procedează filosofia. În această circumstanță, odată ce confiscă autoritatea în domeniul cunoașterii prin revendicarea sursei adevărului – revelația divină – teologia trece în sarcina filosofiei chestiunile secundare și periferice, rezervându-i statut derivat. Atâta vreme cât a dominat această epistemă teologică, cei mai autoritari și influenți gânditori ai culturii europene au fost teologii, chiar dacă aceștia făceau filosofie. Odată ce rațiunea a fost subordonată Revelației, tot ceea ce se poate obține prin rațiune, *lumina naturală*, trebuie verificat prin confruntare cu revelația, *lumina supranaturală*, iar eventualele neconformități semnifică imperfecțiunea metodelor și demersurilor raționale.

Dacă mutăm discuția în planul raporturilor mai noi, când pozitivismul și scientismul pretind aceeași

IPDIS | We know books

autoritate asupra surselor cunoașterii, pe care în Evul Mediu o avea teologia, filosofia se găsește din nou relativizată și pusă în situația să accepte statutul de *ancilla*, dar acum prin subordonare față de știință și spiritul empiric. Altfel spus, din nou filosofia se vede somată să-și verifice enunțurile, tezele și ideile prin criteriile altor forme de cunoaștere, ale căror metode nu-i sunt proprii pentru că nu se revendică de la o Revelație și nici nu are instrumentele practicilor empirice de la care să aștepte confirmări și validare. „Filosofia, confruntată cu evidențele științei și asertiunile imediat controlabile, nu mai era la un moment dat decât un domeniu al propozițiilor neverificabile, al afirmațiilor arbitrare, al declarațiilor lipsite de înțeles”, observa Al. Mironescu în *Cuvânt înainte*, completând că felul în care au fost contrapuse cele două domenii de către anumite curente sau cercuri de cunoaștere – precum celebrul Cerc de la Viena cu care asumă o polemică deschisă – nu au o bază reală, că undeva s-a strecurat „o neînțelegere” întrucât știința nu a ajuns și nu poate ajunge la o independență totală în raport cu contingentele vieții omenești reale și subiective, nici nu se bazează pe anumite mecanisme și metode care conduc la aflarea adevărului indubitabil.

Structură analitică

Cartea lui Alexandru Mironescu, structurată în patru părți, are atât *intenție analitică*, de evaluare și punere în valoare a spiritului științific modern, în limitele cunoștințelor interbelice, când este scrisă, cât și o *intenție polemică* – de a indica existența unui *hybris* scientist-pozitivist al epocii și o închidere naivă, uneori chiar arogantă a unor oameni de știință față de

filosofie în general și în special față de metafizică. În prima parte, *Structura geometrică a gândirii științifice*, ia în analiză mai întâi raporturile dintre filosofie și știință, lămurind faptul că tocmai evoluția modernă a filosofiei prin empirism și pozitivism a condus la constituirea modelului cultural în care știința va veni să triumfe, odată ce sunt inventate și produse instrumentele de verificare practică a ipotezelor. Din acest punct de vedere, știința este dezvoltarea spiritului de observație natural, care acum primește ajutorul instrumentelor tehnologice și sprijinul metodelor de verificare pe care acestea le facilitează. Faptul că știința se îndepărtează și caută să se contrapună filosofiei nu este, în opinia lui Mironescu o postură matură sau legitimă, ci un soi de rebeliune infantilă și un act de „ingratitude”, întrucât „*metafizica a alimentat mereu cu probleme spiritul iscoditor, a formulat explicații – fie ele și foarte discutabile – dar mai ales a ridicat îndrăznețe semne de întrebare pretutindeni, desfundând drumul gândirii, în general și implicit al gândirii științifice, care se schița în-lăuntrul dibuirilor*” (p. 31). Totuși, nu ia parte metafizicii în orice formulă și nu este adeptul speculației scolastice gratuite. Vede un bun câștigat chiar pentru filosofie faptul că, în urma confruntării cu spiritul pozitivist și a criticilor pe teritoriul epistemologiei venite din partea unor membri ai Cercului de la Viena, a înțeles lipsa de fertilitate a teoriilor bazate doar pe imaginație și intuiție, exprimate în limbaje speculative, simbolice sau mito-poetice. Efectiv, sub asaltul criticilor metafizicii și încercărilor de marginalizare venite dinspre științe, filosofii cei mai lucizi au înțeles că „*gândirii nu-i mai este permisă orice asociațiune*” (p. 34).

Valoarea tot mai sporită în modernitate și credibilitatea epistemologică a științei ține și de abilitatea acesteia de a oferi *un nou proiect de unificare a*

LIBRIS | We know books

cunoștințelor, adică un plan sistematic al cunoașterii pe care multă vreme și l-a asumat filosofia, dar care pentru spiritul scientist și pozitivist nu mai este satisfăcător. Aceste ramuri mai noi ale cunoașterii solicită ca orice idee, orice teză, orice enunț cu pretenția de adevăr să fie supus unor metode de verificare și testare logică și empirică, iar ceea ce nu are nicio valoare din aceste unghiuri metodologice trebuie respins. Câmpul cunoașterii certe – de care știința este exclusiv interesată – ar fi extinderea și prinderea într-o țesătură cu valoare de sistem a propozițiilor-protocol din logică, singurele care se pot verifica imediat prin raportarea la realitățile exterioare, la fenomene și întâmplări din lumea fizică. Numai că, va observa Mironescu, există și în lumea fizică două momente cel puțin – *relativitatea* și *principiul de incertitudine* – care ne obligă să fim mai atenți cu natura observată a fenomenelor și mai prudenți când formulăm teorii asupra acestora.

Cu privire la anumite forme ale realității, la anumite fenomen din lumea fizică, principiul de incertitudine semnaleză că: *măsurabilitatea nu este constantă; figura nu se poate separa de mișcarea în care o surprindem prin observare; observatorul și fenomenul observat interferează; legile fizice nu sunt universale, ci au caracter statistic*. Chiar principiul cauzalității, în absența căruia nu este posibilă nicio explicație coerentă, își modifică acum înțelesul în funcție de cadrul concret al experienței. Propriu-zis, este vorba de faptul că experiența devine ea însăși o conjunctură care produce distorsiuni în relația observatorului cu fenomenele ca atare și nu rămâne simplu și neutru mecanism verificabil. Valoarea epistemologică a acestui principiu, de care și filosofia se poate folosi, este, în opinia lui Mironescu aceea că obligă la mai multă rigoare și scrupulozitate în ce privește sfera de valabilitate a

anumitor enunțuri, întrucât „...gradul de precizie al unei cunoștințe este o problemă de limitare a domeniului în care anumite norme funcționează și altele nu”, și, de asemenea, că „trebuie înlăturată greșala de a integra cu orice preț domenii noi de experiență într-o schemă nepotrivită lor” (p. 93), ceea ce pretinde mai multă temperanță atât cercetătorilor de pe tărâmul științei, cât și filosofilor.

În partea a doua, *Microcosmul biologic*, Alexandru Mironescu ia în discuție *criza mecanicismului în biologie*. Pornește de la o *critică a concepției mecaniciste a organismului*, dominantă în știința secolelor XVIII–XIX. Anatomia și fiziologia clasică, deși au adus contribuții semnificative la cunoaștere exactă a structurilor, nu reușesc totuși să explice „viața” – acel dinamism intern care conferă unitate și scop propriu organismului viu, ceea ce Aristotel numea teleologie. Autorul atrage atenția asupra faptului că reducerea ființei la un „*mecanism de piese și funcții*” este insuficientă. Descartes imaginase organismul ca pe un automat perfect reglat, iar biologia secolului al – XIX – lea a moștenit această viziune, însă descoperirile din endocrinologie au zdruncinat-o. Textul ilustrează *tranziția de la mecanicism la organicism*: de la o imagine a *corpului ca mașină*, la una a *corpului ca sistem viu*, autoreglat, integrat printr-o logică dinamică proprie. Descoperirea hormonilor a marcat o *schimbare de paradigmă epistemologică*. Claude Bernard, Charles-Édouard Brown-Séquard, Ernest Henry Starling și alții au arătat că în organism acționează procese chimice invizibile, difuze, dar esențiale pentru menținerea echilibrului intern (homeostazia). Aceasta conduce la ideea că viața este o rețea de interacțiuni subtile, în care fiecare parte participă la ordinea întregului. De aici derivă o perspectivă filosofică